

ОКО УСПОСТАВЉАЊА ДИПЛОМАТСКИХ ОДНОСА ЦРНЕ ГОРЕ И ТУРСКЕ 1879. ГОДИНЕ

На Берлинском конгресу европске силе дефинитивно су признале Црну Гору као независну државу. Изласком на море и добитком неколико градова и нових територија, она је ушла у фазу једног релативног нормалног државног и друштвеног развоја. Истина, она је по свршетку рата са Турском 1876—1878. године била принуђена да још дуго води тешку борбу како би дошла у посјед оних добитака што су јој Берлинским уговором признати. Легитимним правима Црне Горе испријечиле су се Турска и Албанска лига. Зато се Црна Гора убрзо ограничила да добије оно што је било најнеопходније. На снажни притисак Русије и уз одређену подршку Аустро-Угарске, Турска је након пола године отезања била приморана да почетком фебруара 1879. преда Црној Гори Подгорицу са истуреним тврђавама Спужом и Жабљаком. Истовремено, Црна Гора је Турској вратила Улцињ.¹

Остало је још да Турска преда Црној Гори Плав и Гусиње. То ће апсорбовати сву снагу Црне Горе за скоро двије наредне године. Но, добитак Подгорице значио је темељно уобличење државне територије Црне Горе; тако је то и схватила црногорска влада.² Створен је предуслов, а већ је била пријека потреба, да се Црна Гора слободно афирмише на међународном плану. Најпрече је било како-тако нормализовати односе са Турском, јер су они били веома лоши.

Сјутрадан послѣје предаје Подгорице књаз Никола се лично обратио једним телеграмом султану Абдул Хамиду. Биће ово прво обраћање једног црногорског владара турском султану. Подстакнут дубоком зебњом од тога шта доноси наредна расправа с Турцима о разграничењу на сектору Албаније, књаз поручује султану како се жели надати у најбоље што се тиче односа између њихових земаља. Примопредаја Подгорице, истиче он, обављена је у најбољем реду; војске су се међусобно поздравиле, јер

¹ В. наш чланак *Извршење одлуке Берлинског конгреса о предаји Подгорице Црној Гори*, Историјски записи, год. XVI, књ. XX, св. 1, 71—89.

² „Глас Црногорца“ је коментарисао: „... Сада кад су се са освајањем Никшића и присаједињењем Спужа, Подгорице и Жабљака избили клинови који су забодени били у тијело црногорско, сада се већ може имати јаки мах, да се приступи к свестраном уређењу државне зграде црногорске“ (бр 4, 10 (22) II 1879).

су у данима искушења навикле да се диве једна другој. Књаз управља Провиђењу жарку жељу да благослови срећно утврђени мир, да га учини трајним и плодноним за оба сусједа.³ Предаја Подгорице, дакле, третира се као коначно успостављање мира између Црне Горе и Турске. Предаја Плава и Гусиња, према томе, моћи ће се обавит мирним путем, у условима нормалних односа између двије земље.

Султан, међутим, није ни одговорио на овај књажев телеграм. Руски амбасадор у Цариграду књаз Лобанов-Ростовски покушавао је да добије објашњење за такво држање. Тек приватним путем дознао је како је ријеч „искушење“ (épreuve) у телеграму књаза Николе преведена на турски тобоже увредљиво за Турке.⁴ Кад би то било тако, Турци су могли лако добити званично, и задовољавајуће, објашњење Цетиња о томе тексту. По прилици, биће то реванш Турака књазу Николи за оно што је тих истих дана одбио једну Портину иницијативу, о чему ће, ниже бити ријечи.

На Цетињу су били веома увријеђени тим султановим гестом. Књаз и министар спољних послова Радоњић повјерили су ствар аустроугарском министру резиденту на Цетињу барону Темелу. Он им је рекао како је султан нашао да књажев телеграм ни по садржини ни по форми није у реду, па и сам сматра да није довољно срећно састављен. Радоњић је упитао Темела шта мисли о новом обраћању султана. Темел је савјетовао да се нађе неки пригодан повод, стриктно избјегавајући сваки политички садржај.⁵

За друго обраћање султану искоришћен је један банални повод — рођење другог сина књаза Николе. Јављајући о томе, књаз изражава султану осјећање највећег поштовања које никада није престајао да гаји, као и живу жељу да се учврсте односи пријатељства и доброг сусједства између Црне Горе и Отоманске царевине.⁶

Султан је узвратио након петнаест дана, захваљујући на израженим осјећањима књаза и увјеравајући да високо полаже на одржавање и утврђивање „наших добрих односа“. Ваљда је и ово први пут да владар Црне Горе добије „абер из Стамбола“ лично од султана. На књаза је султанова депеша, каже секретар руског посланства на Цетињу, оставила добар утисак; гајио је

³ Државни музеј Цетиње, приновљени рукописи (у даљем навођењу: ДМЦ, ПР) ф, XXVII, Лобанов Ростовски — Јонину (9) 27. III 1879. У прилогу препис депеше књаза султану од (27. I) 8. II 1879.

⁴ Исто.

⁵ Архив Историјског института у Титограду (даље: АИИТ), фотокопије из Државног архива у Бечу, Темел — Андрашију 17. IV 1879.

⁶ Исто, копија депеше књаза Николе султану од 17. IV 1879. — у прилогу депеше Темела — Андрашију од истог.

наду да ће затегнутост између Црне Горе и Турске брзо ишчезнути и утврдити се добросусједски односи.⁷

Као што напоменусмо, Турци су већ били наљућени једним одбијањем Цетиња. Наиме, бивши подгорички кајмакам Осман-бег покушао је, свакако по налогу своје владе, да се задржи у Подгорици у својству неког заступника Порте. Пошто је мисију предаје варошти обавио, црногорска влада је Осман-бегу наредила да одмах напусти Подгорицу. Из Скадра је протествовао турски комесар за предају Подгорице Ђамил-паша. Тих дана је на Цетињу боравио британски конзул у Скадру Вилијам Кирби Грин. Он је молио књаза Николу да за неколико дана одложи наредбу о протјеривању Осман-бега, а он ће издејствовати код Ђамил-паше да га службено опозове. Ваља истаћи да је Грин био управо акредитован за изванредног посланика и опуномоћеног министра британске владе код двора књаза Николе — истовремено задржавајући мјесто конзула у Скадру. Ова интервенција била је први дипломатски потез Грина код књаза Николе.⁸

Као да је овим покушајем са Осман-бегом Порта хтјела да своје односе са Црном Гором сведе у првом реду на релацију Скадар — Подгорица. Могуће да је Грин, као британски заступник на објема странама, претендовао на улогу неког посредника. Задржавање Осман-бега у Подгорици било је за црногорску владу сасвим неприхватљиво, прије свега зато што јој се сама Порта поводом тога није претходно уопште обраћала, а затим: задржавање бившег шефа тек минуле турске власти као неког конзуларног агента живо би опомињало на ту власт и уопште незгодно дјеловало, нарочито код бројног муслиманског становништва Подгорице.

Питање Осман-бега отегло се још неколико дана. Црногорска влада је одлучно инсистирала да он напусти Подгорицу, пријетећи му физичким протјеривањем. Ђамил-паша је поново протествовао. Грин је посредовао јављајући Цетињу 15. фебруара како су Осман-бегу из Скадра заиста упутили наредбу да напусти Подгорицу, али да се некако закаснило са уручењем те наредбе, па се црногорска влада моли да ствар одложи за једно кратко вријеме. Цетиње није престајало да инсистира на своме, па је Осман-бег 21. фебруара 1879. напустио Подгорицу, Турске власти у Скадру биле су веома озлојеђене. Пошто је отјерала Осман-бега, црногорска влада је изразила жаљење што је била принуђена да тако поступи.⁹

И нешто касније Порта је упућивала поруке да је веома расположена за успостављање добрих односа са Црном Гором; тога ради црногорска влада би намјестила једног „агента“ у Ца-

⁷ ДМЦ ПР, ф. XXVII, Шпајер — Лобанову Ростовском, (21. IV) 3. V 1879.

⁸ АИИТ, фотокопија. . . , капетан Сауервалд (Цетиње) — Мин. ин. дјела (Беч), 14. II 1879.

⁹ Исто, Темел — Андрашију 21. II 1879.

риграду, а Осман-бега би прихватила као „приватног“ (privates) комесара у Подгорици.¹⁰ Нуди се реципроцитет, али се и даље инсистира да турски заступник буде у Подгорици а не на Цетињу.

Настојањем да намјести неког свог представника у Подгорици, Порта је, чини се, хтјела да оствари неку директну ингеренцију или бар право надзора над спровођењем одредаба Берлинског уговора у питањима оптирања муслимана из Црне Горе у Турску, као и остваривања права својине и доходака оних муслимана који су се иселили у Турску и слично. Али управо зато што је црногорска влада водила политику фактичке експропријације добара исељених муслимана (мухаџира), она, поред осталих разлога, није нипошто хтјела дозволити да на лицу мјеста буде неко ко ће упирати прстом и ометати је у таквом раду. Нешто друго биће успостављање дипломатских односа са Турском и присуство њеног заступника на Цетињу.

Заиста је било неопходно да Црна Гора што прије регулише дипломатске и конзуларне односе са Турском, са којом је имала крупних неријешених питања из Берлинског уговора, и наче потребу да заштити своје бројне поданике који су били на печалби у Цариграду и ширум отоманске царевине. Црногорска влада, међутим, није имала материјалних, па ни персоналних могућности да тај задатак сама оствари. Није било другога начина већ да Црна Гора и даље, и све више, зависи од финансијске помоћи Русије. Зато се још уочи предаје Подгорице Цетиње обратило Петрограду да преузме на себе дипломатску и конзуларну заштиту оних црногорских поданика који бораве или су на пролазу у свим оним земљама гдје руска влада има своје заступнике.¹¹ Ријеч је углавном и прије свега о Турској — гдје Црногорци нијесу били равноправно третирани са осталим странцима. Била је, наиме, устаљена пракса током XIX вијека да се Црногорци у Турској морају, без права призива, подвргавати њеним законима, судовима и локалним властима.¹² На тражење Турака, Берлински конгрес је и формално потврдио ту праксу.¹³ Пошто су се Црногорци у Турској и раније, колико су могли, користили руском заштитом, црногорска влада је жељела да се тај обичај сада некако озакони.

Одмах послвије предаје Подгорице, Спужа и Жабљака, руска влада се појавила с планом да заступа послове и интересе Црне Горе у иностранству. Истичући да је то на основу изражене жеље црногорске владе, заступник министра спољних послова Црне Горе је дао о томе израдити један циркулар. Руска вла-

¹⁰ Исто, Темел — Андрашију 20. III 1879.

¹¹ ДМЦ ПР, ф. XXVII, Шпајер — Гирсу (22. XII 1878) з. I 1879.

¹² О положају Црногораца у Турској видјети: др Ђоко Пејовић, *Исељавање Црногораца у XIX вијеку*, Титоград 1962, и др Илија Радосавовић, *Међународни положај Црне Горе у XIX вијеку*, Београд 1960.

¹³ Др Јово Вукић, *Црна Гора на Берлинском конгресу 1878*. Записи, књ. II (1928), 286.

да преко својих заступника, дакле, има бити овлашћена да пружи помоћ и заштиту поданицима Црне Горе у иностранству када ови то затраже. То има да важи и за оне који су на пролазу и за оне који дуже бораве у дотичној земљи. Руско заступање престаће чим Црна Гора буде у могућности да у дотичној земљи акредитује свога заступника.¹⁴

Прије него је циркулар упућен, Гирс га је показао амбасадору Аустро-Угарске у Петрограду барону Лангенауу. Овај је значајно примјетио како руску владу највише брине шта ће о томе примјетити Беч. Осјетивши да ће Беч реаговати негативно, Гирс је наложио амбасадору Новикову да грофу Андрашију ствар изложи само полуслужбено.¹⁵

Аустро-Угарска влада је веома оштро реаговала на Цетињу. Андраши је био јако „зачуђен и изненађен“, јер да је такво обраћање руској влади у флагрантној супротности са толиким признањима књаза и црногорске владе цару и краљу и влади Аустро-Угарске за све оне подршке и добротинства која су чинили Црној Гори. „... Ми смо Црну Гору признали када су је многи игнорисали“, каже Андраши. Поводом практичних импликација црногорске молбе Русији, Андраши истиче да је последице саобраћаја црногорских поданика најживљи у земљама Аустро-Угарске. Непосредно сусједство и фреквенција саобраћаја Црногораца са Котором апсолутно искључују могућност да нека друга држава буде посредник између Аустро-Угарске и Црне Горе. Нespoјиво је са одредбом из 29. члана Берлинског уговора, према којој црногорска поморска застава ужива конзуларну заштиту Аустро-Угарске, „да се Црногорац у нашој држави подређује другој држави“. То право Монархија одлучно задржава за себе, што је њена влада — даје се на знање Цетињу — већ отворено ставила до знања руској влади. Андраши од црногорске владе тражи да свој захтјев код руске владе — колико се то тиче црногорских поданика који су на пропутовању или бораве у Аустро-Угарској — одмах повуче. Што се осталога тиче, ствар је црногорске владе да се за заштиту својих поданика обраћа за помоћ другој држави док она не буде могла да наменује своје „агенте“ у иностранству. Аналогно оном руском, и ово саопштење црногорској влади учињено је у неслужбеној форми, као и зато да се тој ствари не би давао несразмјеран значај, „пошто Црна Гора у ствари није независна држава“, закључује Андраши.¹⁶

Ово „неслужбено обавјештење“ Цетињу Андраши је доставио и Петрограду. Примједбе Аустро-Угарске владе, каже амбасадор Лангенау, Гирс је високо оцијенио, констатујући изузетну позицију Монархије према Црној Гори, као битно различиту од позиција других држава. И у томе смислу, рекао је Гирс, од-

¹⁴ АИИТ, фотокопије Гирс — Новикову 9. II 1879.

¹⁵ Исто, барон Лангенау — Андрашију, 10. II 1879.

¹⁶ Исто, Андраши — Темелу, 10. III 1879.

мах ће се инструирати заступници Русије на Цетињу и у Цариграду, да би се начин заступања Црне Горе у иностранству ускладио са тим резервама Аустро-Угарске.¹⁷

На Цетињу је министар Радоњић покушавао да барона Темела увјери како су Руси много шире схватили заступање Црне Горе у иностранству, односно да је црногорска влада „мислила“ искључиво на њихово привремено заступање Црногораца у Турској. Темел је савјетовао да се тај унапријед промашени корак што прије повуче, да Црна Гора у односу на друге државе заузме независан став, те да у Цариграду намјести једнога свога дипломатског агента. Књаз Никола такође је увјеравао Темела да је у вези са питањем заступања руске владе била ријеч „искључиво“ о оним црногорским поданицима који су на пролазу или на печалби у Турској и Египту, затим у Америци, и то само до момента када Црна Гора буде могла поставити неколико агената у иностранству. За сада Црна Гора нема за то ни новаца ни стручних људи. Ради се о неком експлицитнијем и формалном утврђивању одавно устаљене праксе што Руси заступају Црногорце у Отоманској царевини. Иначе, правдао се књаз Темелу, Црна Гора је далеко и од помисли да благонаклоност цара и владе Аустро-Угарске доведе у питање, нити да иједно питање из спољних односа, посебно своје обавезе према Монархији из Берлинског уговора, заобиђе или окрњи.

Темел је, међутим, тај корак црногорске владе и даље цијенио као несрећан и жалостан и у сваком погледу неуспио. То је падање у зависност — сасвим супротно ономе што су велике силе о Црној Гори утврдиле у Берлину, и потпуно несагласно с изјавама књаз Николе о позитивној суштини независности Црне Горе. Тешки морални и психички притисак вршио је пуковник Темел на књазу Николу, упозоравајући да влада Монархије од њега захтијева отвореност, искреност и чистан обзир према одредбама које је донио Берлински конгрес. Још је додао да се у последње вријеме примјећује извјесна агитација из Црне Горе против аустроугарске окупације Босне и Херцеговине, па како се на Цетињу намјештају „непријатељски српски елементи“, обновљени *Глас Црногорца* усмјераван је и интониран антиаустријски и слично. На Темелову безобзирну лекцију књаз је узвратио да ће пружити „најдјелотворније“ доказе о своме држању снажком какво је показао у вријеме када је Аустро-Угарска спроводила окупацију Босне и Херцеговине, да он и његова влада неће дозволити да се са црногорске стране учини ништа што би цар и краљ Аустро-Угарске и његова влада могли сматрати непријатним.¹⁸

У вербалној ноти аустроугарској влади, црногорска влада поново разјашњава да је овај корак учињен само зато да би ње-

¹⁷ Исто, Лангенау — Андрашију 10. III 1879.

¹⁸ Исто, Темел — Андрашију 11. III 1879.

ни поданици у Турској, Египту и Америци ставили под заштиту једне пријатељске државе. Није се ни мислило да би се то односило на Црногорце који бораве у Аустро-Угарској, нити се хтјело да се о Црној Гори изазове лош утисак у Беч. Нема ни говора о томе да се хтјело заобићи 29. члан Берлинског уговора, којим се црногорска поморска заставица и бродске посаде стављају под конзуларну заштиту Аустро-Угарске. Сада пак, ради оних Црногораца који бораве или су на пролазу кроз Аустро-Угарску, црногорска влада „намјерава“ да ускоро наименује свога конзула у Бечу.¹⁹ Никада, међутим, Црна Гора неће намјестити никаквог заступника у Бечу, а тренутна „намјера“ да то „ускоро“ учини понајприје значи тражење начина да се ова веома непријатна дискусија са владом Монархије што прије оконча.

Иако у многама онемогућена од Аустро-Угарске да је Русија заступа свуда у иностранству, црногорска влада је поново молила руску владу да у Цариграду овласти свог амбасадора да Црну Гору у дипломатским и конзуларним пословима „привремено“ заступа у Турској.²⁰ По налогу своје владе, амбасадор Лобанов-Ростовски изложио је Каратеодори-паши како су руски заступници у Турској раније били повремено овлашћивани да укажују, и указивали су, Црногорцима заштиту у Отоманској царевини. Сада ће пак руски дипломатски и конзуларни заступници у Турској добити упутства, најављује руски амбасадор, како да се њихово заступање Црногораца у Турској у свему усклади са одредбама 29. и 31. члана Берлинског уговора.²¹

Међутим, Темел је склонио Грина на то да британски амбасадор у Цариграду утиче на Турке да не прихвати руску владу као заступника црногорских послова тамо. Грин се прихватио, и као противмјеру препоручио да Турци затраже агреман за свога дипломатског представника на Цетињу,²² Порта је енглеском отправнику послова у Цариграду изразила „најбоље расположење“ да са Црном Гором развија добре односе, па би у том циљу што прије намјестила једног дипломатског представника у Цариграду, с тим што би се, о чему је овдје било доста ријечи, бивши кајмекам Осман-бег вратио у Подгорицу — макар као „приватни“ агент. С друге стране, према свједочењу Темела, Грин је истицао хитност слања једног црногорског агента у Цариград, а Јонин је оспоравао ту потребу, тврдећи да Црна Гора неће тамо никада послати дипломатског заступника.²³ Црногорска влада нашла се тако у парадоксалној ситуацији: да владе Велике Бри-

¹⁹ Архив Црне Горе, фонд Министарства иностраних дјела (даље: АЦГ, МИД) ф. 2, в. Станко Радоњић — грофу Андрашију, (25. II) 9. III 1879, бр. 85.

²⁰ БИИТ, фотокопије... Темел — Андрашију 21. III 1879.

²¹ ДМЦ ПР. ф. 7, XXVII Лобанов Ростовски — Каратеодори-паши (19) 31. III 1879 (копија).

²² БИИТ, фотокопије Темел — Андрашију 21. III 1879.

²³ Исто, Темел — Андрашију 30. III 1879.

таније и Аустро-Угарске — из опозиције према Русији — формално стају у прилог независне позиције Црне Горе. Министар Радоњић је рекао Грину да би црногорској влади „у овоме моменту било претешко“, макар прелазећи преко материјалних разлога који су је определијели да се обрати Петрограду, да шаље дипломатског представника у Цариград, већ се нада да ће Порта прихватити онај предлог „што га је у нашу корист учинила руска влада“.²⁴ По свој прилици, радило се о намјери руске владе да у вријеме велике борбе Црне Горе за остварење преосталих територијалних добитака по Берлинском уговору сама персонално преузме заступање Црне Горе на најважнијем мјесту — у Цариграду. Свакако су на Цетињу били у дилеми у погледу политичке опортуности и посебно моралне деликатности успостављања нормалних дипломатских односа са Турском у вријеме тако крупних нерегулисаних питања између њих.

Спор је на крају пресудила Порта, вјероватно подстакнута од амбасадора Британије и Аустро-Угарске: једноставно је упозорила руску владу на члан 31. Берлинског уговора којим се стриктно одређује да се Црна Гора непосредно споразумије са Портом о именовану црногорског представника у Цариграду и у другим мјестима царевине гдје би се за то указала потреба, а Црногорци који путују или су настањени у Отоманској царевини биће подложни њених законима и властима према општим начелима међународног права и посебно у складу са устаљеним обичајима за Црногорце у Царевини. Отпада, према томе, могућност да црногорски поданици у Турској буду под заштитом друге државе, те Порта руски захтјев категорички одбија.²⁵

Мјесец дана послѣје ове мале дипломатске афере око заступања Црне Горе у иностранству, књаз Никола је преко британског амбасадора у Цариграду поручио султану да је увидио неопходност и да ће најприје што могне код њега акредитовати једног дипломатског заступника.²⁶

Сложени односи са Турском, не само поводом питања граница, налагали су да Црна Гора са њом ипак успостави дипломатске односе. Значајно је што се на то одлучила руска влада, која је имала да финансира црногорског дипломатског представника у Цариграду. Ствар је сондирао Јонин, који се након осмомјесечног одсуства средином 1879. вратио на Цетиње. Како је то запазио Темел, Јонин је у посљедње вријеме дуго боравио у Ливадији, а на повратку успутно се задржао у Цариграду. Покушао је да приволи Порту да прва пошаље свога заступника на Цетиње. Каратеодори-паша је без резерве прихватио успостављање дипломатских односа — само нека Црна Гора прва пошаље

²⁴ АЦГ МИД, ф. 2, Радоњић — Грину (26. III) 7. IV 1879, бр. 86.

²⁵ АИИТ, фотокопије Темел — Андрашију 4. V 1879, бр. 3058.

²⁶ АЦГ, Фонд Аустроугарског посланства на Цетињу, ф. 10, гроф Зичи (Цариград) — Андрашију (Беч) 8. IV 1879.

свога заступника у Цариград. Иако је из многих обзира то било тешко, Црна Гора се, по оцјени Темела, без многоструке штете по своје интересе није могла одговорити.²⁷ Како је тумачио Јонин, тај корак црногорске владе био је неопходан, јер зађевице и свађе са Турцима сваким даном су се заоштравале, пријетећи да постану озбиљна препрека успостављању солидног и дефинитивног мира са Турском, за чиме Црна Гора има толику потребу. Тај мир је потребан и зато да би Црна Гора добила што независнију позицију према Аустро-Угарској, „која хоће да лови у узбурканој води“, примјећује Јонин. Статус црногорских печалбара у Цариграду и Турској сада апсолутно изискује да они тамо имају свога човјека; јер улога руског амбасадора све је мање могућна пред одбијањем Порте да призна руску заштиту над тамошњим Црногорцима.²⁸

На дужност изванредног посланика и опуномоћеног министра књаза Црне Горе при двору султана пошао је из Цетиња 22. јула министар иностраних дјела војвода Станко Радоњић и са њиме за секретара члан Великог суда Гавро Вуковић. Радоњић је имао да се краће задржи у Цариграду, да са Портом размијени мишљење о главним текућим проблемима и, колико може, упути их правцем рјешавања; затим, да се врати на стару дужност, а Вуковића да остави као отправника послова. Црногорски заступници стигли су у Цариград 1. августа 1879. Међутим, Радоњић није могао одмах ступити у контакт са Портом. Трагички је било да на Цетињу нијесу знали да ради ступања у дипломатске односе са другом државом прво треба тражити и добити агрешман од те државе. Амбасадор Лобанов-Ростовски силно се наљутио на Јонина што је то превидио, а била му је дужност да црногорску владу поучи том реду. Кад је накнадно сређено питање агрешмана, Радоњић је лако ступио у дипломатски контакт са новим министром иностраних послова Сафет-пашом. Међутим, на аудијенцију код султана имаће да чека до 5. септембра, а само зато што није имао дипломатску униформу.²⁹

Када је практично отклоњена могућност да Црногорцима уступи Плав и Гусиње, Порта је послала свога дипломатског представника на Цетиње. Као изванредни посланик и опуномо-

²⁷ АИИТ, фотокопије Темел — Андрашију 19. VII 1879.

²⁸ ДМЦ ПР, ф. 27, Јонин — Гирсу (9) 21. VII 1879.

²⁹ „Глас Црногорца“ 14 (26) VII 1879. бр. 26; ДМЦ, Архивско одјељење, Мемоари в. Гавра Вуковића, збирка поклони и откупи, ф. 2, св. 1, рукопис „Велесиле и Црна Гора“. — Вуковић овдје говори како је султан — из мржње према Црној Гори, изговорима да је презаузет, болестан и најзад што црногорски посланик нема дипломатске униформе — одбијао аудијенцију Радоњићу. Једном је султан тражио да црногорски посланик, кад нема униформе, дође „по американски“ у фраку. Султана су напокон увјерили да је црногорска народна ношња — црногорска дипломатска униформа, па је пристао да прими Радоњића у тој „униформи“.

ћени министар султана Абдул Хамида код књаза Николе, мила-
рај Халид беј је 4. новембра стигао на Цетиње и 6. новембра
1879. предао акредитиве књазу. Изјавио је, између осталог, да ће
настојати да се „подрже и утврде“ односи доброг сусједства, ка-
кви ваља да постоје између Отоманске царевине и Књажевине
Црне Горе.³⁰

Новак Ражнатовић

³⁰ „Глас Црногорца“, (27. X) 8. XI 1879, бр. 41.